

Ljubodrag Duci Simonović
E-mail: comrade@orion.rs

OLIMPIZAM I FAŠIZAM

Sve češće se postavlja pitanje ko su gospoda iz MOK-a i koja je prava priroda MOK-a i modernog olimpizma. Da bi se na to odgovorilo, potrebno je prelistati stranice istorije. Mnoge zadate „istine“, pokazalo se, nisu drugo do ordinarne laži.

Interesantno je da u nas još uvek nije objavljeno ni jedno od brojnih dela „velikog humaniste“ Pjera de Kubertena (Pierre de Coubertin). Isto tako, nije objavljeno ni jedno delo koje ukazuje na svojevremenu organsku vezu između fašističkog pokreta i Međunarodnog olimpijskog komiteta. Nakon svih romantizovanih predstava o olimpijskoj gospodi, koje mu se svakodnevno nude, čovek ostaje zapanjen pred činjenicom da je ne samo Pjer de Kuberten, već da su i njegovi naslednici na mestu predsednika MOK-a: Anri de Baje-Latur (Henri de Baillet-Latour), Sigfrid Edstrom (Sigfrid Edstrøm), i Everi Brendidž (Avery Brundage) – bili oduševljene pristaše fašizma. Ako se ima u vidu da je doskorašnji predsednik MOK-a Huan Antonio Samaranč (Juan Antonio Samaranch) svoju olimpijsku karijeru gradio na temeljima i pod okriljem Frankovog fašističkog režima, mnogo šta postaje jasnije. Ono što posebno zabrinjava nije samo činjenica da je MOK godinama bio stecište fašista i njihovih simpatizera i saradnika, već da današnja olimpijska gospoda čine sve da se to sakrije od javnosti.

Do koje mere se Kuberten zaglibio u nacističkom blatu, postajući oruđe u rukama nacističke propagande, pokazuje i njegov kontakt sa Hermanom Eserom (Hermann Esser). Po rečima istoričara Masera (Maser), Eser je još u periodu od 1921. do 1924. godine bio „jedan od najuticajnijih Hitlerovih saradnika u Nacional-socijalističkoj partiji“ (broj 2 sa fiktivne liste Nacističke partije iz 1925.). **(1)** Hitler će ga, 1925. godine, postaviti za rukovodioca nacističke propagandne službe. Uskoro postaje urednik huškačkog lista „*Die judische Weltpest. Judendämmerung auf dem Erdball*“ („*Jevrejska svetska kuga. Sumrak Jevreja na zemaljskoj kugli*“). Državni sekretar u ministarstvu za propagandu postaće 1939. godine, a za vreme agonije nacističkog režima predstavljao je Hitlera na minhenskim partijskim jubilejima (1943. i 1945.). Bonski istoričar Braher (Bracher) govori o Eseru kao „fanatičnom“ pripadniku Nacističke partije koji se služio „najnižim tonom antisemitske i antidemokratske propagande“. **(2)**

Evo šta će ovaj „stari borac“ napisati o svom susretu sa Kubertenom Lameru (Lammer), šefu kancelarije Rajha: „Prilikom mog zadržavanja u Švajcarskoj prošlog meseca, radi pregovora o novom sporazumu o putovanjima, sa raznih strana mi je preporučeno da posetim ostarelog osnivača olimpijskih igara, barona De Kubertena. To je utoliko pre moglo biti korisno za nemačku stvar, jer baron De Kuberten nije baš

obasut pažnjom od strane Švajcarske i njegove domovine Francuske. Zbog toga sam se odlučio ne samo da posetim barona u Ženevi, već i da pozovem ovog, u celom svetu poznatog čoveka u neku nemačku banju, ili nemačko lečilište. Po dolasku u Ženevu, nemački konzul, kome sam poverio pripremu posete, saopštio mi je da je baronovo zdravlje izuzetno loše. Uprkos tome, želeo je da me primi. Da li će prihvatiti poziv da poseti Nemačku zavisilo je u suštini potpuno od toga ko, u stvari, upućuje taj poziv. Tokom posete baronu Kubertenu imao sam utisak da razgovaram sa čovekom koji se nalazi na ivici groba. Učinilo mi se, s obzirom na ove okolnosti, opravdanim da starom gospodinu, koji je o Fireru i Rajhu govorio sa izrazima najvišeg oduševljenja, uručim pozdrave od Firera, kao i poziv za oporavak u nekoj nemačkoj lekovitoj banji, po Firerovom nalogu.

Na sreću, izgleda da će se zdravstveno stanje barona Kubertena još jednom toliko poboljšati da on sada ozbiljno računa sa putem u Nemačku. Ja sam već obavio sve pripreme da baron, čije prisustvo ima izuzetan značaj za nemački turizam i za posetu nemačkim banjama, sa čitavom svojom porodicom, bude kao knez prihvaćen i ugošćen na račun Turističkog saveza Rajha u Baden-Badenu. Smatram da su nam ovakve propagandne posete od najvećeg značaja i verujem da će zbog toga Firer odobriti moj poziv Kubertenu.“ **(3)**

Verujući da mu je Hitler uputio poziv da poseti Nemačku, Kuberten piše Hitleru:

„Ekselencijo,

Bio sam duboko ganut posetom koju mi je učinio državni ministar H.Eser u ime i po nalogu Vaše ekscelencije, i žurim da zbog toga izrazim svoju zahvalnost. Nemačka se time – i to na najdivniji način – pridružuje mojem jubileju koji je 20. januara ove godine bio svečano proslavljen na Univerzitetu u Lozani, povodom čega sam pozvan da zaokružim pedeset godina ostvarenog rada koji se sav, na ovaj ili onaj način, odnosi na reformu i usavršavanje obrazovanja. Nemačka je više puta pokazala svoje simpatije za taj rad, i ja joj za to dugujem najdublju zahvalnost. Ukoliko mi u proleće moje obnovljeno zdravlje dopusti, imaću u vidu mogućnost da iskoristim tako ljubazan poziv koji mi je dostavljen u ime Vaše ekscelencije, i koji je još jedan dokaz blagonaklonosti kojoj treba pridodati onima koje sam već primio.

Molim Vašu ekscelenciju da izvoli primiti izraze mog poštovanja i duboke odanosti.

17. mart 1937. god.

Pierre de Coubertin“ **(3x)**

Nacisti su, s pravom, u Kubertenu videli iskrenog prijatelja nacističke Nemačke. Govoreći 1938. na berlinskom radiju o Kubertenovoj zaostavštini Karl Dim (Carl Diem), organizator nacističkih Olimpijskih igara i Kubertenov dugogodišnji prijatelj i bliski saradnik, kaže i sledeće: „Nemačkoj je pripao zadatak da bude duhovni čuvar olimpijske ideje. Osnivač olimpijskih igara modernog doba, Pjer de Kuberten, kratko vreme pre svoje smrti predložio je nemačkoj vladi da osnuje Olimpijski institut kojem je zaveštao svoju pisanu zaostavštinu. Tako su spisi Kubertena, koji obuhvataju 60 000 kucanih strana, počevši od njegove prve sveske sa

koledža, prešli u nemačke ruke, pa se životno delo velikog pedagoga i svetskog uma neposredno može pratiti počevši od njegovih prvih studentskih sastava o Rusou do dana kada je koplje u njegovim rukama postalo preteško i kada ga je nama poverio. On je smatrao, da mi Nemci imamo puno razumevanja za obuhvatnu kulturnu snagu olimpijske ideje, a mi smo i pored toga osvojili njegovo srce.“ **(4)** Govoreći o potrebi da olimpijska ideja i dalje živi, pri čemu treba sačuvati osnovne principe i razvijati formu, Dim ističe da će se iz Kubertenovog nasleđa verovatno zauvek moći izvući duhovna snaga, jer Kuberten je imao „opsežno znanje i stvaralački duh“. **(5)**

Kuberten je bio više nego „veliki prijatelj“ nacističke Nemačke. On je, kao vrhovni sveštenik olimpijskog pokreta modernog doba, bio organska spona između stare Grčke i „nove Nemačke“. Kuberten je bio olimpijski glasnik koji će saopštiti svetu da su olimpijski bogovi, posebno Zevs – bog rata, svoju naklonost zauvek podarili arijavskoj „nadrasi“.

Stoga nije čudo što je Hitler, 28.1.1936. prihvatio predlog da se prostor ispred južnog ulaza na olimpijski stadion u Berlinu nazove po Kubertenu. **(6)** Sa tim u vezi je i izjava Dima, iz 1946, da je „samo u Nemačkoj podignut spomenik Kubertenu i da samo u njoj jedno mesto nosi njegovo ime.“ **(7)**

Istovremeno, nacisti predlažu Kubertena za Nobelovu nagradu za mir, kao protivkandidata Karlu fon Osijeckom (Carl von Ossietzky) koji je, kao protivnik Hitlera, trunuo u nacističkom zatvoru – iza koga je stajala svetska anti-fašistička javnost. Kuberten je prihvatio kandidaturu nacista, računajući na podršku Norveškog olimpijskog komiteta. Nakon što je Norveški mirovni komitet Nobelovu nagradu dodelio Osijeckom, Kuberten, razočaran, piše nacističkom ministru za sport Hansu fon Čameru (Hans von Tschammer und Osten): „Zato znam da sam tokom pedeset godina više doprineo miru time što sam izgrađivao međunarodni sport, nego što bih to mogao da učinim uzaludnim govorima i beskorisnim primedbama. Vaše priznanje u tom pogledu mi je dragoceno.“ **(8)**

Kada je reč o novcu koji je Kuberten primio od nacista, treba reći da mu, pri kraju života, nije mnogo preostalo od 500.000 zlatnih francuskih franaka sa kojima je krenuo ka Olimpu. Šta se desilo sa tolikim bogatstvom? Francuski istraživač modernog olimpizma Iv-Pjer Bulonj (Yves-Pierre Boulongne), u radu koji će 1976.godine objaviti u knjizi „*Budućnost olimpijskih igara*“ („*Die Zukunft der Olympischen Spiele*“, Hrsg. Hans-Jürgen Schulke, Pahl-Rugenstein, Köln - pod naslovom „*Pierre de Coubertin. Ein Beitrag zu einer wissenschaftlichen Untersuchung seines Lebens und seines Werkes*“), piše: „1908. otac mu ostavlja nasledstvo u iznosu od tadašnjih 500.000 zlatnih francuskih franaka. Kada je 1937. umro, od toga više ništa nije preostalo: čitava njegova imovina bila je posvećena olimpijskom pokretu i reformi obrazovanja.“ (86.s.Fus.) U knjizi „*Olimpijski duh Pjera de Kubertena*“, koja je kod nas izdata 1984.godine („Narodna knjiga“, Beograd), isti autor tvrdi: „Međutim, rat (Prvi svetski, prim.aut.) ga je gotovo materijalno upropastio. Smatra se da je polovina njegovog imetka propala na berzi.“ (31.s.)

Bilo kako bilo, Kuberten je ostao bez novca. Da bi mu se pomoglo, osnovan je, na predlog Baje-Latura, „*Pierre de Coubertin-Fonds*“ u koji će Francuski i Norveški olimpijski komitet uplatiti po 5.000 rajhs maraka. Državni sekretar u ministarstvu unutrašnjih poslova nacističke Nemačke, Pfundtner (Pfundtner). Shvatio je da pomoć Kubertenu može da ima pozitivan odjek u međunarodnoj javnosti i da bude dobar propagandni potez za režim. Stoga je predložio Hitleru da Nemačka bude „šire ruke“ prema Kubertenu. Hitler je odmah odobrio da se Kubertenu isplati 10.000 rajhs maraka. Po svedočenju Levalda (Lewald), koji je drugu ratu lično uručio Kubertenu, on je „sa velikim zadovoljstvom i velikom zahvalnošću primio ček“. **(9)**

Nakon donošenja nirnberških „Rasnih zakona“ (15.9.1935.), po kojima se Jevrejima oduzima nemačko državljanstvo i zabranjuju se brakovi između Nemaca i Jevreja, dolazi do rasplamsavanja pokreta za bojkot nacističkih Olimpijskih igara. Da bi se svetska javnost uverila u podobnost nacističke Nemačke da organizuje olimpijske igre, Baje-Latur, u svojstvu predsednika MOK-a, odlazi na sastanak sa Hitlerom (5.11.1935.) čiji je ishod unapred bio poznat. Dan nakon razgovora Baje-Latur saopštava svojim kolegama: „Imam čast da vas upoznam, da su me razgovori sa nemačkim kancelarom i istraživanja koja sam preduzeo uverila da ništa ne stoji na putu da se XI olimpijske igre u Berlinu i Garmišpartenkirhenu (Garmischpartenkirchen) sprovedu u delo. Uslovi koje olimpijski pravilnik postavlja su od strane Nemačkog olimpijskog komiteta ispoštovani. 'Pokret za bojkot' ni od jednog našeg kolege neće biti podržan. On je politički pokret, zasnovan na neosnovanim tvrdnjama čiju netačnost bih lako mogao da opovrgnem.“ **(10)**

Koliko su nacisti ispoštovali olimpijsku povelju možda najbolje govori zaplet oko Gretel Bergman (Gretel Bergmann), nemačke skakačice u vis jevrejskog porekla. O tome Arnd Kriger (Arnd Krüger) piše: „U nemačkoj ekipi, naravno, nije bilo Jevreja. Gretel Bergman, skakačica u vis svetske klase i sigurni osvajač medalje, nije bila na spisku. Njoj nije bilo omogućeno da učestvuje u kvalifikacijama za Olimpijske igre ne zato što je Jevrejka, već zato što njeno sportsko društvo nije bilo učlanjeno u Lako-atletski savez. A ono nije moglo biti učlanjeno, jer je Savez odbio da ga, kao i druga jevrejska društva, primi u članstvo. Da bi Bergmanovu sprečili da u Berlinu obavesti strane izveštače o dvoličnosti vođa nacionalsocijalističkog sporta, ona je za vreme trajanja Igara držana u kućnom pritvoru.“ **(11)**

Na pozadinu „korektnog“ držanja nacista u vreme Olimpijskih igara u Garmišu i Berlinu upućuje i angažman predsednika Organizacionog komiteta olimpijskih igara, Karla fon Halta (Karl von Halt). Plašeci se da bi proganjanje Jevreja u vreme održavanja Zimskih olimpijskih igara u Garmišu moglo da dovede do napada na svakog ko liči na Jevreja, što bi mogao da bude „ogroman gubitak prestiža“ za Nemačku, on piše državnom sekretaru u ministarstvu za unutrašnje poslove Pfundtneru (Pfundtner): „Gospodine državni sekretare, molim vas da razumete da ja ne iznosim ova svoja strahovanja da bih pomogao Jevrejima, već se isključivo radi o olimpijskoj ideji i olimpijskim igrama, kojima već godinama časno služeći posvećujem sve svoje slobodno vreme.“ **(12)** U istom duhu Halt piše svom prijatelju fon Leksu

(von Lex): „Dragi Leks, ti znaš moj stav. Ti znaš sasvim dobro, da ti ja ova strahovanja ne iznosim, da bih pomogao Jevrejima... Bilo bi to najveće razočarenje u mom životu, ako se zbog iznetih razloga baš u Nemačkoj ne bi mogle organizovati Olimpijske igre.“ **(13)**

U sličnom tonu napisan je i Gebelsov apel Nemcima pred Berlinske olimpijske igre: „Po želji Vođe, Nemačka je u punom jeku priprema za Olimpijske igre 1936. godine. Stotine hiljada stranih gostiju treba da budu dostojno primljeni i da osete sjajan primer nemačke gostoljubivosti. Ubeđen sam da će svaki Nemačac nastojati da stranim posetiocima, koji će svi biti pod pokroviteljstvom nemačkog Rajha, u najvećoj meri da izađe u susret. Za slučaj da im bude potrebna neka pomoć, treba im priteći bilo savetom bilo delom.“ **(14)**

Sve to nije omelo Dima da, nakon rata, napiše: „Kako u Garmišu, tako i u glavnom gradu Berlinu, odvijala se svetkovina u savršenoj harmoniji. Tek nakon sloma našli su se nemački kritičari, kao i pojedini stranci, koji su žigosali svečanost kao nedopuštenu političku propagandu. To se lako može opovrgnuti, budući da je nakon završetka Igara MOK zvanično izrazio zahvalnost i priznanje (nacističkom režimu, prim.aut). Internacionalni olimpijski institut je na Kubertenov zahtev i uz odobravanje MOK-a smešten u Berlin. Kada su Zimske olimpijske igre iz 1940. u St. Moricu (St. Moritz) došle u teškoće, MOK je na svom zasedanju 9.juna 1939. u Londonu odlučio, jednoglasno, putem tajnog pismenog izjašnjavanja, da se Zimske igre nanovo ponude Garmišu, a da su one, kao što se tvrdi, na bilo koji način zloupotrebene u političke svrhe, ili da se desilo bilo šta što protivureći olimpijskom duhu, sigurno da bi se u ovom međunarodnom udruženju podiglo nekoliko glasova protiv.“ **(15)** Ovim komentaram Dim nije uspeo da prikrije pravu prirodu nacističkih Olimpijskih igara, ali je uspeo da verno prikaže pravu prirodu MOK-a.

Jedini član MOK-a koji je pokušao da se suprotstavi pronacističkoj politici ostalih „poverenika“ olimpijske ideje bio je američki delegat u MOK-u Ernest Li Janke (Ernest Lee Jahncke) koji je, po kazivanju Gutmana (Guttmann), „bio Jevrej ili komunista koliko i Džeremi Mahoni (Jeremiah Mahoney)“, **(16)** predsednik Amaterske atletske unije SAD (AAU). On će, 27. novembra 1935. godine u njujorškom „Times“-u, objaviti svoj apel predsedniku MOK-a Baje Laturu: „Očigledna je i nepobitna činjenica da su nacisti dosledno i uporno kršili svoja obećanja. (...) Očito je da je vaša dužnost da postavite pitanje odgovornosti nacističkih sportskih vođa za kršenje njihovih obećanja... Ne sumnjam da ste pimili svakojaka uveravanja od merodavnih u nacističkom sportu. Od kada su nam dali jemstva u junu 1933, bili su izdašni u svojim obećanjima. Problem je u tome što su bili škrti u njihovoj primeni. (...) Dozvolite mi da vam preporučim da stavite svoje velike sposobnosti i uticaj u službu duha fer-pleja i viteštva umesto u službu brutalnosti, sile i moći. Dopustite mi da vas zamolim da iskoristite priliku da zauzmete svoje zakonito mesto u istoriji olimpijskih igara pored Kubertena umesto pored Hitlera.“ **(17)**

Jankeu, očigledno, nije bilo jasno šta se zbiva na modernom Olimpiju. Ono što će se uskoro dogoditi pokazaće da se obratio na pogrešnu adresu i da se pozvao na

pogrešnog čoveka: Kuberten je, naime, već bio predao Hitleru sva olimpijska znamenja.

Baje-Latur, koji je inače obavestio Brendidža da je spreman da dođe u Ameriku da bi se uključio u borbu protiv jevrejskog bojkota Olimpijskih igara, zaključio je da je Jankeovo pismo „neučtivo“ i ljutito mu odgovorio. On je u Jankeu „video izdajnika koji iz neobjašnjivih zlobnih razloga nije spreman da prihvati ličnu garanciju časnih ljudi kao što su Levald, fon Halt, Brendidž i, naravno, sam Baje-Latur. On je zatražio od Jankea da da ostavku na svoje članstvo u MOK-u, i kada je Janke to odbio, organizovano je njegovo isključenje“. **(18)** Janke je jednoglasno izbačen iz MOK-a, a na njegovo mesto jednoglasno će biti izabran Everi Brendidž.

Kuberten je imao isti odnos prema Berlinskim olimpijskim igrama kao i članovi MOK-a. Na to upućuje i intervju koji je dao Andre Langu (Andre Lang), koji je 27.8.1936.godine objavljen u francuskom listu „*Le Journal*“. Razgovor je vođen povodom članka koji je objavio Žak Gode (Jacques Goddet) u časopisu „*L'Auto*“ pod naslovom pozajmljenim od Emila Zole – „*J'accuse!*“ („*Optužujem!*“), u kome Gode dovodi u pitanje legitimnost Berlinskih igara. Evo šta tom prilikom, između ostalog, kaže Kuberten: „Šta, Igre su izopačene? Olimpijska ideja je žrtvovana propagandi? To je potpuno netačno. Veličanstveni uspeh Berlinskih igara krasno je poslužio olimpijskoj ideji. Samo Francuzi, ili gotovo samo Francuzi, izigravaju Kasandru...“ Idalje: „U Francuskoj izaziva uznemirenje to što su Igre iz 1936. obasjane hitlerovskom snagom i disciplinom. Kako bi drugačije moglo biti? Naprotiv, treba što snažnije želiti da se igre uvek tako sretno organizuju, da svaki narod tokom četiri godine učestvuje u njihovom pripremanju.“ **(19)**

Ovi Kubertenovi stavovi, kao i njegovo zalaganje da se francuski sport organizuje po uzoru na nacistički sport, bili su žestoko osporavani ne samo u levičarskim, nego i u građanskim listovima. Tako je, na primer, „*Paris-Soir*“, koji je u januaru iste godine objavio ekskluzivni intervju sa Hitlerom, pisao o Berlinskim olimpijskim igrama: „Ne slavi se više atleta, već čitava nacija kliče uspehu svojih boja, pobeđi rase, vladajućeg sistema, armije... (...) Nemačka publika gazi elementarna pravila pristojnosti. Ne sme više da se desi da se jedna nacija služi igrama da ponižava druge nacije.“ **(20)** Nakon ovog članka, pariskom listu je onemogućeno dalje izveštavanje iz Berlina, a njegovim novinarima je uskraćena dozvola za ulazak u Nemačku. **(21)**

Jugoslovenski izveštači sa Berlinskih olimpijskih igara nisu imali probleme sa nemačim vlastima kao njihove francuske kolege. Videćemo i zbog čega.

Evo kako Živojin Vukadinović i Bora Jovanović, u „*Politici*“ od 2. avgusta 1936, opisuju otvaranje nacističkih Olimpijskih igara:

„Kao pravi imperator pojavljuje se Hitler na velepnim stepenicama berlinskog Koloseuma koji daleko nadmašuje amfiteatar rimskih cezara. Zastavu sa hakenkrojcem (kukastim krstom, prim.aut.) ukrašenu purpustom i zlatom podižu mornari na jarbol.“

Publika je sva na nogama. Desne ruke podižu se. Stadionom odjekuju ritmični uzvici:

- Hajl!Zig!Hajl!Zig!

Firera koji je obučen u mrku uniformu prate članovi Međunarodnog olimpijskog odbora u crnom odelu sa zlatnim lancem oko vrata. Polako i dostojanstveno silazi niz visoke stepenice. Za to vreme muzika svira „Dojčland, Dojčland iber ales“ i „Horst Vesel lid“. Svi Nemci sa podignutom rukom pevaju. Hitler takođe ne spušta ruku za sve vreme pevanja himne. Potom prilazi jedna devojčica i predaje mu buket cveća. Publika ne prestaje sa klicanjem.

Tada se na visoke jarbole, koji su svuda oko stadiona, na najvišoj njihovoj ivici, podižu polako zastave. (...)

Posle toga zaglušenog klicanja utišao se ceo amfiteatar. Sa visokog tornja odjeknulo je olimpijsko zvono. Zvonilo je tačno kao što je i propisano, 60 sekundi. Za to vreme čulo se jedino to zvono i kucanje pisanih mašina novinara, koji su brzo opisivali dolazak Hitlerov na stadion.“

D.Ulaga, u „*Vremenu*“ od 11. avgusta 1936. obaveštava svoje čitaoce o večeri koju je priredio ministar prosvete Trećeg Rajha, gospodin Rust (Rust). Rust je, u interpretaciji Ulage, rekao: „Pre svega je bilo potrebno dobiti vlast i političku snagu. Ipak, politika, ona je samo jedan deo nacionalsocijalističkog programa. Kulturni rad i renesansa umetnosti, a naročito telesna kultura – to je program budućnosti.“

Ulaga konstatuje, opisujući dostignuća nacista u sportu, da „to nisu samo prigodne reči“. Da bi pokazao prave domete tog obrazovanja, Ulaga navodi i svoj razgovor sa „gospodinom u crnoj uniformi“:

„Kasnije sam razgovarao sa nekim gospodinom u crnoj uniformi. On je redovan gost naše Dalmacije i to nas je približilo. „Koja je to uniforma?“ – zapitao sam ga.

- Ja sam član vođstva štaflšuca – odgovorio mi je. U prvo vreme mi smo bili garda Firera. Sada radimo na sportskoj organizaciji u okviru partije, a uniformu nosimo samo prilikom svečanosti.

Gledam na njegova odličja na prsima. Nekoliko ih je iz rata, a jedno je „sportabcajhn“, sportski znak, koji ponosno nosi ogroman broj Nemaca. Skoro svaki Nemač koji nosi uniformu, bio star ili mlad, policajac ili oficir, ponosi se ovim sportskim znakom.

Gledam na njegov nož. Kad ga je izvadio, pročitao sam: „Moja čast se zove vernost!“.

Radi se o SS-ovskoj zakletvi Hitleru: „*Meine Ehre heisst Treue!*“

U sličnom tonu o Berlinskim olimpijskim igrama piše, u decembru 1935, Miloš Crnjanski:

„Nemačka je prva sport istinski proširila u mase. Spremanje za Olimpijadu vrši se u masama sistematski. Rađaju se ne samo rekordi, novi sportovi, nego sasvim novi metodi vežbanja i novi pogledi na sport. Jačanju mišića, sportskoj zajednici, daju se novi, spartanski pojmovi, celom sportu dubok značaj i smisao.

Ali onaj najviši značaj Olimpijada, tek će se u Berlinu, prvi put, ispoljiti.

Na antičkoj Olimpijadi mogao je učestvovati samo Grk, ostali su bili isključeni kao „varvari“. Na modernim Olimpijadama, uz belu rasu, bore se i crna i žuta i bakarna. Kosmopolitski značaj toga ne treba tumačiti. Antička Olimpijada pripadala je, ipak, samo jednom narodu. Moderna svim narodima i rasama na svetu.

Nemačka, međutim, očigledno radi i na obnovi duboke misterije Olimpijade, na duhovnom značaju Olimpijskih igara. Koliko je važno da to radi baš Nemačka, ne treba dokazivati.

Ideja mira, poštovanje među nacijama, koja kao zvono odjekuje nad svim pripremama za Olimpijadu u Berlinu, sada u ovim sudbonosnim danima, ideja mira, koja se provlači kroz sve programe nemačke Olimpijade, olimpijskih svečanosti, kroz celu duhovnu stranu ovog sportskog, internacionalnog kongresa, daje ovoj Olimpijadi širu vrednost nego što je i jedna dosad imala.

Novi smisao naroda, nacije, čoveka, zajednice, pojedinca, primer pregaranja, rada, obnove, primer ponosa, pouzdanja u sebe i uzvišene ideale neprolaznosti žrtve i podviga, uz primer jedne grandiozne zemlje, čine da je berlinska Olimpijada i sa duhovnog gledišta jedinstvena.

Nemačka koja je prva prešla da iskopa Olimpiju, sveto mesto antičkih igara, koja je ne tražeći za sebe nijednu skulpturu iz iskopina koje je 1875. sa budžetom od 800.000 maraka počela, koja je predanim radom svojih najčuvenijih arhitekata i arheologa vaskrsla Pajonovu Nike i Praksitelovog Hermesa, zaslužila je zaista da bude domaćin koji će dočekati cvet čovečanstva, koji će doći u Berlin sa svih strana globusa.“ (22)

Evo šta je, obraćajući se antifašističkom Komitetu za fer-plej, 6. juna 1936. godine, rekao Hajnrih Man (Hainrich Mann): „U ime nemačke antifašističke opozicije najtoplije vam zahvaljujem na vašim uzvišenim naporima. *Slobodni narodi nemaju pravo da podrže berlinsku Olimpijadu i to zbog više razloga.* Pre svega, nije zadatak građana slobodnih nacija da veličaju nečovečnu diktaturu, što će ipak nesumnjivo uraditi učestvujući na hitlerovskoj Olimpijadi. Drugo, sportisti, nezainteresovani za politička pitanja, koji će doći u Berlin ne razmišljajući o tome, nipošto se neće ponašati u duhu olimpijske ideje. Slika sporta doista potamnjuje kada sportisti postaju pomagači zakletih neprijatelja fer-pleja, jer ovi vladaju silom nad zemljom koja je primorana na pasivnu pokornost i na ćutanje. Treće, oni koji dođu u Berlin neće samo stati na stranu uzurpatora i agresora, već će zabiti nož u leđa onima koje je stravični hitlerovski režim lišio njihovih najsvetijih prava. Rasna mržnja nije samo usmerena protiv Jevreja, kao što se najčešće veruje. Kad gospodari jednog naroda taj narod proglašavaju superioranom rasom, oni istovremeno priznaju da preziru sve ostale rase i da žele da dominiraju nad njima. U stvari, u Nemačkoj se ne pravi razlika između Jevreja i Slovena. Budući da je rasizam koncepcija sveta, mrze se religije isto tako kao i rase. Ne vodi se samo borba protiv judaizma, već i protiv hrišćanstva.

Zar nije olimpijski duh – duh mira? Antički humanizam je nanovo oživeo preko čovekovih fizičkih i sportskih dostignuća, i isto tako se nastavlja u delima duha. Ali,

sasvim suprotno tome, nacizam nije drugo do antihumanizam. Ustajući protiv ljudskog duha on neminovno odbacuje i istinski duh sporta, budući da je sport slobodan razvoj ljudskih sposobnosti. Nacizam ne shvata čoveka drugačije nego kao instrument za postizanje svojih varvarskih ciljeva. Može li takav režim, koji se temelji na prinudnom radu i robovanju masa, koji priprema rat i ne postoji drugačije nego putem lažljive propagande, da poštuje miroljubivi sport i slobodne sportiste? *Verujte mi, oni internacionalni sportisti koji odu u Berlin neće biti drugo do gladijatori, zatočenici i zabavljači diktatora koji sebe već smatra gospodarom sveta.* Na kraju, želeo bih da naglasim da će uspeh Olimpijade da doprinese da se za neko vreme produži opstanak Hitlerovog režima. On će mu dati nove mogućnosti i novu snagu. On će ojačati njegov prestiž. Nemačka opozicija će biti primorana da još duže čeka. Vi nećete biti za to odgovorni. Vi shvatate da će to biti protivno dobrobiti civilizovanog sveta i humanizma koji poštujuete. Molim Komitet za fer-plej da nastavi sa svojim uzvišenim delom.“ **(23)**

Ni jugoslovenska vlada i dvor nisu ostali dužni nacistima. „*Vreme*“ od 2. avgusta 1936, pod naslovom „Ministar G. dr. Rogić predaje jugoslovenska odlikovanja organizatorima XI olimpijade“, objavljuje sledeći tekst: „Jugoslovenski ministar za fizičko vaspitanje G. dr. Josip Rogić koji predstavlja Jugoslovensku vladu na Olimpijadi, pozvao je sinoć Olimpijski odbor na poselo. Tom prilikom G. Rogić predao je pojedinim ličnostima odlikovanja kojim ih je odlikovao Nj.V. Kralj Petar Drugi.

Odlikovani su grof Baje-Latur i vođa sporta u Rajhu G. fon Čamer und Osten ordenom Jugoslovenske krune prvog stepena, a državni podsekretar G. Levald ordenom Svetog Save prvog stepena. Glavni sekretar Olimpijskog odbora G. Dim odlikovan je Jugoslovenskom krunom drugog stepena, viši inženjer Nojhauzen ordenom Svetog Save drugog stepena.“

Čak i da se prihvati da se ovde pre svega radilo o diplomatskoj kurtoaziji, ne može se prećutati da su najviša jugoslovenska odličja dobili ljudi za koje su Sloveni bili „niža rasa“ i koji su prostore naše zemlje proglasili sastavnim delom buduće „velike Nemačke“. Da stvar bude gora, Karl Dim, nemački vojnik i oficir u Prvom svetskom ratu i fanatični borac za „veliku Nemačku“, u svojim predavanjima i člancima, pisanim između dva rata, hvališe se da je Nemačka u Prvom svetskom ratu „zbrisala Srbiju“. **(24)** Kada se zna kakvim je zločinima bilo izloženo srpsko stanovništvo u Prvom svetskom ratu, da je Srbija izgubila trećinu stanovništva, i kada se zna sa kakvim je herojstvom srpski narod oslobodio svoju domovinu, dodeljivanje ordena Dimu od strane jugoslovenskog dvora ne može se pravdati na sa kakvim „državnim razlozima“.

Dim će uskoro pokazati pravo lice. U svom članku iz 1940, koji nosi naslov „*Juriš kroz Francusku*“, on piše:

„Juriš kroz Francusku, kako lupa srce nama, starim vojnicima koji u tome više ne mogu da učestvuju, kako samo u nemom uzbuđenju i rastućem oduševljenju pratimo ovaj juriš, ovaj pobednički pohod! Radosno oduševljenje, koje u mirnijim vremenima doživljavamo pri odvažnom borbenom sportskom nadmetanju, naraslo je

u visine ratničke zbilje... stojimo zadivljeno pred delima armije. U njima se iskazuje šta Nemačkin može, u njima prevazilazi današnji Nemačkin čitavu prošlost i samoga sebe.

Razlozi su raznovrsni. Jedan od uzroka je – to možemo sa ponosom da istaknemo – i sportski duh u kome je mlada nemačka ekipa stasala.“

Konstatujući da je lagodni život „nestao u nemačkoj narodnoj duši“, Dim dodaje da su Nemci postali „prijatelji u borbi, prijatelji u oskudici, prijatelji u opasnosti. Samo takvim načinom života mogla je biti zauzeta Norveška, pregažena Francuska“. I dalje: „Ko bi još mogao da predvidi da se u uspehu padobranskih jedinica krije jedan deo sportsko-gimnastičke odvažnosti, a mi znamo da nije bilo slučajno da se među onima koji su dobili najviša odličja našao olimpijski pobednik Švarcman (Schwarcmann). To je kao simbol za mlado pokoljenje: olimpijski pobednik i istovremeno heroj u pravoj borbi. Sportom oduševljeni vojnici, sportom oduševljeni oficiri, sportom oduševljeni Firer! Spomenimo još jednog: generala Ditla (Dietl), heroja Narvika, koga mi stariji skijaši dobro poznajemo kao snažnog, upornog, veselog sportskog druga koji je znao da u svoje trupe unese sportski duh i koji je onda sa njima postigao nadljudsko.

Tako je došlo do juriša kroz Poljsku, Norvešku, Holandiju, Belgiju i Francusku, do pobedničkog pohoda za jednu bolju Evropu!“ **(25)**

Nakon Drugog svetskog rata Brendidž će, u pismu upućenom Savezničkoj visokoj komandi za Nemačku, braniti ne samo fon Halta, već i svog „starog prijatelja“ Karla Dima od optužbi da je bio na strani nacista. Na lični poziv Sigfrida Edstroma, prvog posleratnog predsednika MOK-a, Dim će, kao gost Međunarodnog olimpijskog komiteta, doći na Londonske olimpijske igre (1948.). Na dan uspostavljanja Federativne Republike Nemačke, 24. septembra 1949, uspostavljen je i Nemački olimpijski komitet čiji će predsednik postati saradnik nacista Adolf Fridrih Meklenburg-Šverin (Adolf Friedrich Mecklenburg-Schwerin), dok će na mesto sekretara biti postavljen Karl Dim. **(26)**

U dramatičnim danima pred Drugi svetski rat ni Kuberten ne krije svoje oduševljenje fašizmom. U svojoj „*Poslanici nosiocima olimpijske baklje*“ Kuberten, između ostalog, piše: „Preživljavamo svečane časove, jer oko nas vaskrsavaju neočekivani događaji. Dok se, kao u jutarnjoj magli, otkriva oblik (nove) Evrope i nove Azije, izgleda da će čovečanstvo najzad uvideti da kriza s kojom se bori jeste pre svega kriza vaspitanja.“ **(27)** Udarni naslovi iz tog vremena (korišćeno „*Vreme*“ i „*Politika*“) pokazuje šta se to otkriva „u jutarnjoj magli“ tadašnjeg sveta i čemu će, zapravo, poslužiti nacističke Olimpijske igre.

5. juli 1936. „U pismu upućenom G.Idnu samoubica Stevan Luks tvrdi da se Nemačka uporno sprema za rat.“ „Vazдушna ratna flota Nemačke narasla na 3.300 aviona, dok je broj rezervnih aparata 2.800.“ „Nemački saobraćajni biro“ iz Beograda prodaje ulaznice za berlinsku Olimpijadu „po 18 dinara na više od 60% popusta na nemačkim železnicama“.

6.juli. „Nemačke trupe u Kenigsbergu spremne su da uđu u Dancing i da ga ponovo posednu.“ „Društvo naroda na izdisaju.“ „G.Hitler se interesuje za vežbe otrovnim gasovima.“

U tekstu pod naslovom „Akcija za oslobađanje pohapšenih političara u Nemačkoj“ kaže se: „Sinoć je pod predsedništvom profesora univerziteta G. Armana Abela održan prethodni sastanak za pripremanje međunarodne konferencije koja će se založiti za blažije postupanje prema političkim protivnicima današnjeg poretka u Nemačkoj. Konferencija će rezolucijom umoliti vladu Rajha da pusti političke internirce iz koncentracionih logora.“

9.juli. „Za vreme Olimpijade održaće se u Berlinu Međunarodni sportsko-pedagoški kongres na kome će učestvovati 30 Jugoslovena.“

11.juli. „Našu državu reprezentovaće u Berlinu 95 takmičara.“

12.juli. „Vlada G.Bluma radi na novim zakonima o 40-časovnoj radnoj nedelji i plaćenim odsustvima.“

14.juli. „Sastavljen je konačan raspored trkača i ostalih svečanosti prilikom prenošenja olimpijske baklje kroz našu zemlju.“

16.juli. „Pred velikom amnestijom hitlerovaca u Austriji.“

19.juli. „Revolucija u Španiji i španskom Maroku.“ „Prevrat u Dancigu – Ukidanje nadležnosti komesara Društva naroda i uvođenje Gestapo.“

20.juli. „Ko je na redu posle Danciga i Austrije?“ „Generalni štrajk u Španiji.“ „Olimpijska buktinja biće zapaljena danas u Olimpiji.“

21.juli. „Građanski rat (u Španiji, prim.aut.) u punom jeku.“

25.juli. „Kapitulacija Austrije pred Nemačkom.“ „Zbog ukidanja radničkih sindikata grčke radničke organizacije pripremaju generalni štrajk.“

26.juli. „Sav Berlin je u zastavama. Nema nacije koju Nemci nisu razveselili najomiljenijim bojama. Svuda su tumači i pratioci, svuda hakenkrojcerske i olimpijske zastave. Treći Rajh se spremio za Olimpijadu i želi da sve bude u redu, veličanstveno.“

27.juli. „Nemačka je danas gospodar Baltičkog mora – Grozničavo izgrađivanje mornarice za rat protiv Sovjetske Rusije.“

28.juli. „Vatrom sa olimpijskog žrtvenika zapaljena je juče sveća na grobu Kralja Aleksandra.“

30.juli. „Pobunjenici (u Španiji, prim.aut.) će dobiti 20 junkersovih tromotornih aparata.“ „Jedan viši oficir iz štaba generala Franka izjavio je novinarima: Pitanje o kojem je reč prevazilazi granice Španije, jer se radi o jednoj svetskoj borbi u kojoj se sukobljavaju snage rušenja i anarhije sa snagama reda, slobode i discipline.“ „Proširivanje vlasti regenta G. Hortia i ukidanje nekih političkih stranaka u Mađarskoj.“

31.juli. „Hitlerovske manifestacije prilikom dolaska olimpijske baklje u Beč.“

1.avgust. „1.200 učesnika na preksinoćnjem prijemu kod dr Gebelsa.“ U Parizu Blum govori na proslavi godišnjice ubistva Žana Žoresa i ističe da „francuski narod u današnjim teškim međunarodnim prilikama više nego ikada treba da se seti Žana Žoresa i njegovog iskrenog rada za održanje svetskog mira.“ „Hapšenje levičara

u Poljskoj pri pokušaju održavanja tradicionalnog dana mira.“ „Ministar G. dr. Rogić predaje jugoslovensko odlikovanje organizatorima XI olimpijade.“

2.avgust. Izveštaj sa otvaranja Olimpijskih igara. Levald: „Hiljade vas sa svih pet kontinenata živeće u toku narednih nedelja u najužoj drugarskoj vezi, u olimpijskoj naseobini, za čije smo uređenje zahvalni nemačkoj vojsci, koja je i inače stekla veliku zaslugu za pripremanje ove naše manifestacije mira i prijateljstva među narodima. Neka i pored najžešćeg takmičenja i pored najstrasnijih sportskih borbi među vama stalno vladaju sloga i srdačno drugarstvo, neka se vazda ispoljava harmonija vaših duša, kako biste time poslužili kao svetao primer za mirnu saradnju svih naroda, koji je vođa i državni kancelar Rajha, u toliko mahova označio svojim idealom.“ „Najveći aplauz dobija Austrija, čiji su reprezentanti fašistički pozdravili Hitlera.“ „U Mađarskoj se širi fašizam odozgo.“

5.avgust. „Dolazak nemačke krstarice 'Dojčland' u Seutu i poseta njenog komandanta generalu Franku izazvali uznemirenost u Evropi.“ „Noćas je počeo generalni štrajk u Grčkoj.“

6.avgust. „Građanski rat u Španiji dobija međunarodni karakter.“

7.avgust. „Hapšenje komunističkih poslanika i istaknutih levičara u Grčkoj.“ „Nemačka šalje šest ratnih brodova u Španiju.“ „Hitler nije čestitao olimpijskom šampionu („crnom“ sportisti iz SAD, prim.aut.) u skoku u vis.“

8.avgust. „Pod zaštitom italijanskih i nemačkih aviona general Franko prebacio je veliki broj trupa u Algesiras odakle priprema napad na Malagu.“ „G. Gering priredio ručak u čast Kralja Borisa.“ „Osim medalja kancelar G. Hitler deli i oficirske činove nemačkim pobednicima na Olimpijadi.“

9.avgust. „Ministar G. dr. Rogić kod G. Hitlera“: „Vođa Rajha državni kancelar G. Adolf Hitler primio je danas jugoslovenskog ministra za fizičko vaspitanje G. dr. Josipa Rogića. Ministra je pratio poslanik Kraljevine Jugoslavije G. dr. Cincar Marković.“

10.avgust. „Pacifistički govor G. Bluma na velikim manifestacijama u Sen Klu-u.“ „U celoj Španiji se vode gerilski ratovi.“

12.avgust. „General Franko namerava da opkoli Madrid i da glađu natera prestonicu na predaju.“

17.avgust. „Građanski rat u Španiji. Samo u Badahosu stradalo 15.000 ljudi.“ „Milion vladinih pristalica nalazi se po zatvorima pobunjenika.“

18.avgust. „Na oproštajnoj večeri sportsko-pedagoškog kongresa, povodom održavanja berlinske Olimpijade, dr-Krimel, rektor Nemačke državne sportske akademije, predo je učesnicima kongresa lepe spomen-značke, a vođama grupa umetnički reljef Adolfa Hitlera.“

Na pravu prirodu Berlinskih olimpijskih igara ukazuje sastav Organizacionog komiteta XI olimpijskih igara i Nemačkog olimpijskog odbora. Evo nekih imena. Vođa nacista, Hitler, bio je zvanični „pokrovitelj“ XI olimpijskih igara. Hans fon Čamer und Osten – SA obergruppenfirer; referent za sport najvišeg SA vođstva; državni sekretar u ministarstvu Rajha za unutrašnje poslove i rukovodilac odeljenja za sport i fizičko

vežbanje; od 1933. načelnik ureda za sport nacističkog udruženja „*Kraft durch Freude*“; opunomoćenik za fizičko vežbanje Nacističke partije; od 1934-1943. predsednik Nemačkog olimpijskog odbora; član upravnog odbora Organizacionog komiteta XI olimpijskih igara; od 1938. predsednik Internacionalnog olimpijskog instituta. Frik Vilhelm (Frick Wilhelm) bio je ministar unutrašnjih poslova Rajha i kao takav nadzornik i nadležni resorni ministar za Berlinske olimpijske igre. Pfundtner Hans (Pfundtner Hans) bio je državni sekretar u ministarstvu unutrašnjih poslova Rajha i u toj funkciji postao je podpredsednik Organizacionog komiteta Berlinskih igara i rukovodilac odbora za gradnju. Funk Valter (Funk Walter) bio je do 1937. šef štampe vlade Rajha i državni sekretar u ministarstvu za propagandu Rajha, i u toj ulozi član Organizacionog komiteta Igara. Kajtel Vilhelm (Keitel Wilhelm) bio je general-feldmaršal; 1935. postao je šef ureda oružanih snaga u ministarstvu rata; od 1938-1945. bio je šef vrhovne komande oružanih snaga. Karl Krimel (Karl Krümmel) bio je SA oberfirer; direktor instituta Berlinske visoke škole za telesno vežbanje i Rajhs-akademije za telesno vežbanje; predavač u armijskoj školi Vindsdorf (Wündsdorf); inspektor za zemaljske sportske škole kod šefa obrazovanja SA. Valter fon Rajhenau (Walter von Reichenau) bio je od 1935. general-feldmaršal; član Nemačkog olimpijskog odbora. Gvido fon Mendgden (Guido von Mendgden) bio je od 1934. generalni referent vođe sporta Rajha; glavni urednik nacističkog sportskog lista „*NS Sport*“. Hartman Lauterbaher (Hartmann Lauterbacher) bio je štabsfirer Hitler-Jugenda. Kurt Dalige (Kurt Daliege) bio je policijski general; SS obergruppenfirer; rukovodilac policijskog odela u pruskom, a kasnije u ministarstvu Rajha i pruskom ministarstvu za unutrašnje poslove. Rajnhard Hajdrih (Reinhard Haydrich), SS obergruppenfirer; od 1936. šef tajne državne policije; do 1942. šef službe bezbednosti SS-a i rukovodilac političke policije; od 1941-1942, kada je ubijen u atentatu, bio je na čelu protektorata okupirane Češke. **(28)**

Pravu ocenu Berlinskih olimpijskih igara dao je Hitler rekavši da su one ponudile svetu „sliku jedne miroljubive Nemačke“. **(29)** Na Nirnberškom partijskom kongresu Hitler najavljuje stvaranje „novog čoveka“ koji se već pojavljuje u obliku „divnih tela miliona arijevac“. Čitav nemački sport otvoreno je stavljen u službu militarističke ekspanzije Nemačke. To potvrđuje i naredba od 1. septembra 1937. godine (koja, po nemačkom istoričaru Bernetu, nije mogla biti doneta bez Hitlerove saglasnosti): „Ministarstvo za sport Rajha ima zadatak da čitav nemački sport usmeri ka jedinstvenom cilju telesnog jačanja i vršenju vojne obuke nemačkog naroda.“ Hajo Bernet s pravom zaključuje: “Nanovo se pokazuje da je osnovna crta nacional-socijalističke spoljne politike uneta u politiku sporta: svesno dovođenje u zabludu svetske javnosti.“ **(30)**

Što se tiče „budućnosti“ olimpijskog pokreta u okviru nacističkog „novog poretka“, o tome se moglo naslutiti još 1936.godine, kada je Hitler u Nirnbergu odlučio da uspostavi „Nemačke borbene igre“ („*Deutsche Kampfspiele*“) koje će se održavati na budućem gigantskom „Nemačkom stadionu“. O tome Bernet: „Prolazna epizoda sa olimpijskom mirovnom svetkovinom je okončana. Nakon što je Hitler

vojnim zaposedanjem Rajnske oblasti anulirao poslednje obaveze versajskog diktata, održao je Svenemački partijski kongres 1936. pod parolom nacionalne 'časti'. U svom završnom govoru on je sa dubokim zadovoljstvom najavio da će 'velika vojna smotra nacija' uključivanjem 'telesnog nadmetanja' ubuduće doživeti svoje savršenstvo. Hitler dočarava sliku narodno-rasne, nacional-socijalističke samopredstave: 'Jedna nova Olimpija, čak i u modernom obliku i pod drugim imenom!' (31)

Na odnos nacista prema Berlinskim olimpijskim igrama, kao i prema budućnosti olimpijskog pokreta, ukazuje i jedan interesantan detalj. Naime, nakon okončanja Berlinskih igara određen broj visokih funkcionera Rajha (kao i svi članovi MOK-a i Nemačkog olimpijskog odbora) dobili su za tu priliku iskovanu spomen-medalju („*Deutsche Olympia-Erinnerungsmedaille*“). Na njihovo razočarenje, oni su uskoro uvideli da su precenili vrednost ovog civilnog ordena. Samo nekoliko meseci nakon okončanja „veličanstvenih“ Berlinskih olimpijskih igara, vođa nacista izdaje proglas kojim se članovima partije zabranjuje da nošenje „olimpijske počasne medalje“ na partijskim skupovima. (32)

Godinu dana nakon toga Hitler će u Nirnbergu ponovo istaći da je Nemačka u Berlinu, pod vođstvom „oronulih staraca iz MOK-a“, svetkovala „poslednju međunarodnu olimpijadu“. Kada mu je politička situacija iz 1939. nalagala da svetu po poslednji put dočara prividnu sliku međunarodnog olimpijskog razumevanja, Hitler je, u stvari, razmišljao o jednoj drugačijoj olimpijadi. (33)

U ovom kontekstu bi trebalo razumeti posetu nemačke olimpijske delegacije, pod vođstvom nacističkog ministra za sport fon Čamera (sa Haltom i Dimom), Bajelaturu u, od nemačke armije okupiranom, Briselu. Tražeći od Hitlera dozvolu za ovu posetu Čamer piše o „apsolutno lojalnom držanju“ predsednika MOK-a prema nacističkoj Nemačkoj i o dužnoj zahvalnosti nacista za tu „nepokolebljivu“ odanost. Inače, „cilj puta je da se osigura da će se pri preobražaju MOK-a i u daljem rukovođenju voditi računa o nadmoćnoj poziciji za koju se nemački sport u celini, i posebno na olimpijskom polju, izborio“. Bernet dodaje: „Čamer je neuvijeno stavio do znanja da će se ići na zadobijanje ključnih položaja; a između redova može se pročitati da su vođe nemačkog sporta naumile da izvrše promenu u vrhu MOK-a u skladu sa svojim načelima.“ (34)

Baje-Latur će tragično završiti. Njegov sin jedinac će, boreći se protiv nemačkog okupatora na strani snaga „Slobodne Belgije“, poginuti u avionskoj nesreći. Vest o smrti sina teško je pogodila nacistima „nepokolebljivo odanog“ grofa, i on je umro 6.januara 1942. godine. (35)

Što se tiče nemačkih arheoloških iskopavanja u Olimpiji, ona su bila deo nacističke propagandne kampanje da se Treći Rajh prikaže kao zakoniti naslednik helenske civilizacije, posebno njene rasne ideologije. Ona nisu vršena u slavu antičkog sveta (kao duhovne kolvke Zapadne civilizacije), već u slavu nacističkog režima i arijevske „nadrasede“. Obrazlažući Hitleru potrebu da se nastave iskopavanja u Olimpiji (koja su započeta u vreme Bizmarka, 1875-1881, i koja su služila za obezbeđivanje nacionalnog prestiža Nemačke), vođa nacističkog sporta Hans fon Čamer ističe da će

završetak iskopavanja pod patronatom Trećeg Rajha pokazati svetu koliko su Nemci svesni svoje uloge u razvoju kulture. Nakon okončanja radova, „nebrojeni pripadnici svih naroda će posetiti ovo kulturno delo Trećeg Rajha“ koje će u njima „izazvati divljenje“ i koje će „za sva vremena biti spomenik Trećeg Rajha izvan njegovih granica“. **(36)**

Hitler je bio oduševljen ovom idejom. U nalogu od 28.12.1935, Lamer (Lamer) piše ministru prosvete Rustu: „Firer i kancelar Rajha pozdravlja ovaj predlog i želi što skoriju razradu ideje.“ **(37)** Koliko je Hitleru do cele stvari bilo lično stalo, govori i podatak da on nije prihvatio Čamerov predlog da se iskopavanje finansira iz prihoda XI olimpijskih igara, već je, iz fonda koji mu je bio na raspolaganju, dao arheolozima traženu sumu od 300 000 rajhs maraka.

Za dan objavljivanja odluke o ponovnom pokretanju arheoloških radova u Olimpiji Hitler je izabrao 1. avgust 1936. godine, dan otvaranja Berlinskih olimpijskih igara. Nakon okončanja svečanosti paljenja olimpijske vatre, koja je održana pred 28 000 najmlađih pripadnika nacističkog pokreta, Hitler je, u kancelariji Rajha, primio članove Međunarodnog olimpijskog komiteta da bi im saopštio da je odlučio da, u znak sećanja na Berlinske olimpijske igre, obnovi arheološka iskopavanja u Olimpiji, započeta 1875. godine, „i da ih dovede do kraja“. **(38)**

Interesantno je da u knjizi „100 godina nemačkog iskopavanja u Olimpiji“, koju je 1972. godine, povodom Minhenskih olimpijskih igara, izdao Organizacioni komitet XX olimpijskih igara, nema ni reči o pravim razlozima za obnavljanje iskopavanja u Olimpiji nakon Berlinskih olimpijskih igara. Umesto istorijskih činjenica, autor Bertlod Felman (Berthold Fellman) nam nudi sledeće objašnjenje: “Kada je godinu dana nakon Berlinskih igara arheološko nalazište moglo nanovo biti otvoreno, ovaj novi početak, koji je bio rukovođen naučnim interesima, imao je snažan potsticaj i od barona Pjera de Kubertena uspostavljenoj modernoj olimpijskoj ideji.“ **(39)**

Što se tiče posleratnih iskopavanja u Olimpiji, Felman ih koristi da bi veličao Karla Dima: „Za ponovno pokretanje iskopavanja, sedam godina nakon završetka rata, ima da se zahvali potsticajima prof. dr. Karla Dima, dugogodišnjeg rukovodioca Internacionalnog olimpijskog instituta u Berlinu, koji je dugo sa živim interesovanjem pratio otkrivanje rodnih mesta olimpijskih igara i koji je još i kasnije odlučujuće doprineo njihovom istraživanju.“ **(40)**

Kao što smo videli, Internacionalni olimpijski institut osnovan je u Berlinu na Kubertenov predlog, nakon održavanja Berlinskih igara, i „radio je“ do 1944. Od samog osnivanja bio je pod patronatom nacista. Njegov predsednik bio je nacistički ministar za sport Hans fon Čamer.

Dim 1938. saopštava da je „zadatak Instituta da u izvesnoj meri postane arena duha, u kojoj će se hvatati u koštac oko daljeg savremenog razvoja olimpijske ideje“. **(41)** To je praktično značilo da je osnovni zadatak Instituta da olimpijsku ideju u potpunosti prilagodi zahtevima nacističke ideologije i da od nje stvori sredstvo za

obezbeđivanje dominacije arijevske rase nad „nižim“ rasama. U svom članku iz 1941, posvećenom budućnosti olimpijskih igara, Dim će napisati:

„Trebalo li da buduće olimpijske igre postanu svetske igre, ili treba da se ograniče na onaj deo sveta u kome su nastale i čijem načinu života pripadaju?

Više nego ikada ranije sam ubeđen da one mora da ostanu svetske igre, jer je smisao ovog rata da stvori novi poredak (*Neuordnung*), pod kojim će svi narodi sveta biti srećni... (...)

Među onima koji se protive da igre imaju svetski značaj ima mnogo onih koji, svesno ili nesvesno, veruju da ne treba prihvatiti telesnu borbu svoje rase sa primitivnijim rasama. Ja, pak, mislim da vladajuća pozicija nadmoćne rase samo tada dugo istrajava kada se oslanja i na telesno zdravlje i snagu, i zato u igrama vidim za Evropu upravo ono što je Kuberten u njima video za Francusku: stalno ponavljani ispit u najžešćoj vatri i trnoviti izazov, ono što treba pružiti i najboljima drugih naroda.

Mi hoćemo svetske igre, jer hoćemo da pokažemo svetu šta možemo.“ **(42)**

Neki autori idu u drugu krajnost. Tako, na primer, Iv-Pjer Bulonj, u nastojanju da s Kubertena skine odgovornost za saradnju sa nacistima, optužuje „nacističkog vuka“ Karla Dima, koji je „znao da se ponaša kao jagnje kada se radilo o tome da se smete duh ponosnih ljudi“, da je na prevaru privoleo Kubertena da priđe nacistima. Dim je, po Bulonju, „obrađivao Kubertena sa izuzetnom upornošću“ koristeći pri tome ne samo starost i slabosti Kubertenove, već i njegovo nezadovoljstvo zbog toga što nije bio shvaćen od drugih, posebno od Francuske. **(43)** Što se tiče Dimovog nastojanja da prigrabi sebi pravo da bude Kubertenov „testamentarni i moralni izvršilac“, Bulonj smatra da se radi o „najnečasnijoj manipulaciji“ koja mora biti „odlučno raskrinkana“. **(44)**

Problem bi mogao biti postavljen i na sledeći način: zbog čega je Kuberten, u sudbonosnim trenucima za Evropu i svet, predao olimpijsko koplje Nemačkoj, u kojoj su na vlasti bili fašisti, a ne Francuskoj, u kojoj je na vlasti bio Narodni front Leona Bluma, u kome su najveći uticaj imali socijalisti i komunisti? Napadajući Dima, Bulonj zaboravlja da kaže da je Kuberten i ovoga puta ostao dosledan ideologiji za koju se čitavog života borio. Kuberten je pre i iznad svega bio anti-socijalista (anti-komunista): to je bio njegov životni i olimpijski *credo*. U tom kontekstu treba sagledati njegov „patriotizam“ i „liberalizam“.

Poraz fašističkih sila nije doveo do bitnih promena u MOK-u. Pođimo od Nemca viteza Karla fon Halta (Karl Ritter von Halt). U MOK je ušao 1929. godine. Postao je član Nationalsocijalističke partije pre nego što je Hitler došao na vlast. U nacističkoj soldateski dogurao je do SA grupenfirera. Kao predsednik Lakoatletskog saveza nacističke Nemačke bio je, poslednjih godina rata, sportski rukovodilac odgovoran za predvojničku obuku dece. Osuđen je kao ratni zločinac. Koristeći svoje veze i uticaj, Everi Brendidž spašava svog „starog prijatelja“ zatvora. Halt postaje počasni predsednik novog Lakoatletskog saveza (Zapadne) Nemačke i predsednik

(1951.) Nacionalnog olimpijskog komiteta. Na Brendidževo insistiranje Halt ne samo da ostaje član MOK-a, već 1957. postaje član Izvršnog odbora MOK-a. **(45)**

Sličnu sudbinu imao je francuski markiz Melšior de Polinjak (Marquis Melchior de Polignac). U MOK je primljen 1914. Kao saradnika nacista, francuske vlasti će ga šest meseci držati u zatvoru u okupiranoj Nemačkoj. Nakon rata i dalje ostaje u MOK-u, i to kao član Izvršnog Odbora MOK-a. **(46)**

Na insistiranje Sigfrida Edstroma, prvog posleratnog predsednika MOK-a, u MOK-u će ostati i italijanski fašista grof Paolo Taon di Revel (Count Paolo Thaon di Revel). On je postao član MOK-a 1932, a za člana Izvršnog odbora MOK-a biće izabran 1954. Na isti način će u MOK-u ostati drugi Musolinijev sledbenik, italijanski grof Alberto Bonakosa (Count Alberto Bonacossa), koji je u MOK ušao 1925, a 1952. je postao član Izvršnog odbora MOK-a. **(47)**

O pravoj prirodi posleratnog MOK-a govori i zaplet oko još jednog italijanskog „olimpijskog“ fašiste - generala Đorđa Vakara (Giorgio Vaccaro). Čak ni insistiranje Italijanskog olimpijskog komiteta da se Vakaro ukloni iz MOK-a, da ne bi kompromitovao posleratnu Italiju, nije dalo nikakvog rezultata. Bio je to, u stvari, poraz onih koju su nastojali da se izbore da zemlje-članice MOK-a, kao i međunarodna javnost, steknu pravo da utiču na izbor članova MOK-a i na njegovu politiku. **(48)**

U MOK-u će, nakon Drugog svetskog rata, ostati i vojvoda Adolf Fridrih Meklenburg-Šverin (Herzog Adolf Friedrich Mecklenburg-Schwerin), predsednik Kluba stranih novinara u vreme vladavine nacista i Gebelsov bliski saradnik. On će biti izabran za prvog posleratnog predsednika Nacionalnog olimpijskog komiteta Savezne Republike Nemačke. Zatim, švedski grof Klarens fon Rozen (Count Clarence von Rosen), član MOK-a od 1900, koji je, nakon što je svet upoznat sa stravičnim zločinima nacista u koncentracionim logorima Trećeg Rajha, pisao svom prijatelju Brendidžu da su Jevreji odgovorni za sva zla na svetu i da je „komunizam politička forma judaizma“. **(49)**

Što se tiče Everija Brendidža (Avery Brundage), koji će 1952. postati prvi čovek MOK-a (sledećih dvadeset godina), treba reći da je on pružio otvorenu podršku nacističkom režimu i pre nego što je ušao u MOK. On je bio taj koji je, uprkos protivljenju velikog dela američke javnosti, uspeo da dovede američki tim na nacističke Olimpijske igre u Berlin, na čemu su mu nacisti, kao i gospoda iz MOK-a, bili posebno zahvalni.

Odluka o učešću američkog olimpijskog tima na Berlinskim olimpijskim igrama trebalo je da bude donesena na godišnjem zasedanju Amaterske atletske unije (*Amateur Athletic Union*), u decembru 1935. Everi Brendidž, predsednik Nacionalnog olimpijskog komiteta SAD, predvodio je delegate koji su bili za, a Džeremi Mahoni, predsednik AAU, delegate koji su bili protiv učešća. Kada je Brendidž uvideo da će biti nadglasan, poslužio se trikom sa poslovnikom i za 24 sata odložio donošenje odluke. U toku noći telegramima je pozvao njemu naklonjene delegate koji su imali pravo glasa, iz organizacija koje do tada nisu imale svoje predstavnike. Sledećeg dana sa 58:56 odlučeno je se ide u Berlin. Presudili su glasovi Brendidževih prijatelja: jedan je

kasnije uhapšen kao nemački špijun (predstavnik *German Athletic Union*); drugi je bio američki antisemita (*American Turnerbund*), a treći predstavnik profesionalnog biciklističkog udruženja. **(50)**

Bilo je to, kako kaže američki historičar i sociolog Gutman, „jedna od najgorčnijih bitaka u Brendidževoj karijeri, koju nikada neće zaboraviti. Decenijama nakon toga, on je još uvek ukazivao na 'pokvarenost borbe da se spreči učešće SAD' i na 'veliku pobjedu olimpijskog principa'. Takođe, decenijama nakon toga, on je još uvek važio kao 'neprikriveni obožavalac Hitlera'“. **(51)** „U vreme najžešće bitke oko bojkota“, nastavlja Gutman, „mnogima je izgledalo da je otišao mnogo dalje od časne odbrane nemačke kulture i da je postao besramni branilac nacista. U dobro poznatom govoru, koji je održao u Medison skver gardenu (*Medison Square Garden*) 4.oktobra 1936, on je odao priznanje nacional-socijalistima za njihovo suprotstavljanje komunizmu. Obraćajući se Nemačko-američkom savezu, on govori neumereno i nerazborito: 'Mi možemo mnogo da naučimo od Nemačke. I mi, ukoliko želimo da sačuvamo naše institucije, moramo da ugušimo komunizam. I mi moramo da preduzmemo korake da zaustavimo slabljenje patriotizma'. Nakon govora, u javnosti će se pojaviti naslovi poput: 'Budi kao nacisti', 'Amerika mora da sledi primer nacista - Brendidž'.“ **(52)** Istovremeno, Brendidž postaje „najčvršći“ branilac fašističkog Japana u MOK-u. Za njega, kao i za gospodu iz MOK-a, japanska agresija na susede, kao i pitanje rata i mira, nije bila ništa drugo do „organizaciono pitanje“. **(53)**

Nakon Drugog svetskog rata, u nastojanju da napravi političku karijeru, Brendidž je bio rame-uz-rame sa Džozefom Makartijem (Joseph McCarthy), po zlu čuvenom „lovcu na veštice“, u jednom od najsramnijih perioda američke istorije. U to vreme on „počinje da sakuplja materijale koje objavljuje radikalna desnica“. **(54)** Na njegovu političku aktivnost upućuje pismo Karla Dima koje je ovaj uputio svojoj ženi Lizelot (Liselott) 31.jula 1948. : „Brendidž me je juče posetio, u depresivnom raspoloženju. Bio je pripadnik Lindbergove (Lindbergh) partije, koja se smatra fašističkom. Zbog toga ima puno neprijatelja i ta bedna stvorenja su svuda prisutna. Još uvek se vodi kampanja mržnje protiv Nemačke protiv koje niko ne preduzima energičnu akciju.“ **(55)**

U tim godinama, „olimpijski mirotvorac“ Brendidž napada američku vladu što prekida rat u Koreji, jer to predstavlja „strahoviti gubitak obraza za belu rasu u celoj Aziji“. **(56)** Svoju olimpijsku karijeru Brendidž će okončati kao vatreni branilac rasističkih režima na jugu Afrike. U svom poznatom govoru na Minhenskim olimpijskim igrama on žali zbog „izgubljene bitke za Rodeziju“. **(57)**

Kada je reč o Brendidževom „moralnom čistunstvu“, na čemu je on, kao prvi čovek MOK-a, toliko insistirao, ilustrativni su primeri koje navodi profesor Gutman. Na Olimpijskim igrama u Štokholmu (1912.) za američki tim će nastupiti i Everi Brendidž. Njegov najveći američki rival bio je Indijanac Džim Torp (Jim Thorpe). Torp je bio bolji od Brendidža u petoboju (Torp je zauzeo prvo, a Brendidž šesto mesto), da bi ga potpuno deklasirao u desetoboju. Ne mogavši sportski da podnese poraz, Brendidž napušta takmičenje pre završetka poslednje discipline, trke na 1 500

metara, u kojoj nije imao šanse da pobedi. **(58)** Nakon trijumfa u Štokholmu, Torpu će biti oduzete medalje zbog toga što je, navodno, igrao bezbol u jednom poluprofesionalnom timu i za to dobio novac. Opravdano se sumnja da iza te intrige stoji Brendidž, koji do kraja života nije mogao da zaboravi na poraz. Na insistiranje Američkog olimpijskog komiteta, MOK će Torpu vratiti medalje tek 1982, kada to Brendidž više nije mogao da spreči. Kada se tome doda da je Brendidž, koji je u javnosti igrao ulogu borca za „tradicionalne vrednosti američkog društva“, odbio da prizna očinstvo svojim vanbračnim sinovima, plašeći se da bi to pokvarilo utisak o njemu u javnosti i onemogućilo njegov izbor na mesto predsednika MOK-a, postaje jasnije o kakvom se olimpijskom „čistuncu“ radi. **(59)**

Interesantno je da je upravo Brendidž bio taj koji je (1966.) doveo Huana Antonia Samarancha (Juan Antonio Samaranch) – čoveka koji je uživao Brendidževu naklonost i poverenje **(60)** - u Međunarodni olimpijski komitet, da bi ga, dve godine kasnije, postavio za šefa protokola, a 1970. ubacio u Izvršni odbor MOK-a. Samaranch je bio pravi Brendidžev čovek. U Španskom građanskom ratu prebegao je iz republikanske vojske na Frankovu stranu. Kao lojalni podanik španskog fašističkog režima dospelo je do mesta ministra za sport (*Delegado Nacional de Deporte*), koje je u svim totalitarnim sistemima rezervisano za „proverene“ pristaše režima. U vreme dok je Samaranch gradio svoju karijeru u olimpijskom pokretu (postao je podpredsednik a zatim predsednik /od 1955-1970./ Nacionalnog olimpijskog komiteta Španije), u zatvorima Španije svirepo su likvidirane stotine hiljada antifašista, među kojima i hiljade internacionalnih brigadista koji su došli da pomognu iberijskim narodima u njihovoj borbi protiv fašizma. Da li treba zaboraviti fašističke zločine i fašističke zločinice – u ime „pacifističkih“ olimpijskih ideala?

Dosadašnje „pacifističke“ aktivnosti MOK-a svodile su se, između ostalog, na prikrivanje prave prirode totalitarnih režima, i na davanje podrške tim režimima. Jer, ne samo da je zvanični osnivač i „duhovni otac“ modernih olimpijskih igara, Pjer de Kuberten, olimpijski pokret poverio nacističkoj „nadrasi“, koja je svoju budućnost gradila na istrebljivanju i pokoravanju ognjem i mačem „nižih rasa“, već su, kao što smo videli, njegovi naslednici u jeku Drugog svetskog rata kovali planove da se olimpijske igre zauvek smeste u granice nacističkog „novog poretka“. Zbog toga čoveka podiđe jeza kada se seti Brendidževih reči izgovorenih na Minhenskim olimpijskim igarama, nakon ubistva jevrejskih sportista od strane palestinskih komandosa: „*The Games must go on!*“ („Igre se moraju nastaviti!“) Podiđe ga jeza kad pomisli da su isti ti ljudi, vođe olimpijskog pokreta, pravili sa nacistima planove da na nacističkim stratištima priređuju olimpijske igre „u slavu mira i saradnje među narodima čitavog sveta“! I ti ljudi su i danas slavljani kao „veliki humanisti“ i „pacifisti“!

Fusnote

- (1)** Uporedi: Hans Joachim Teichler, „*Coubertin und das Dritte Reich*“, „Sportwissenschaft“, 12 (1), 43.s, 1982.
- (2)** Teichler, isto, 43.s.
- (3)** Isto, 45.s.
- (3x)** U: Hans Joachim Teichler, „*Coubertin und das Dritte Reich*“, „Sportwissenschaft“, 1982. 12 (1), 52.s.
- (4)** Carl Diem: „*Das Erbe Coubertins*“, U: Carl Diem, Olympische Flamme, 257.s, Utscher Verlag, Berlin, 1942.
- (5)** Isto,
- (6)** Uporedi: Hans Joachim Teichler, „*Coubertin und das Dritte Reich*“, „Sportwissenschaft“, 12 (1), 28.s, 1982.
- (7)** Isto, 29.s. Fusnote.
- (8)** Teichler, isto, 29.s.
- (9)** Isto, 32, 33.s.
- (10)** Hajo Bernett, Sportpolitik im Dritten Reich, Karl Hofmann Verlag, Chorndorf bei Stuttgart, 1971,48.s.
- (11)** Uporedi: Arnd Krüger, Sport und Politik, Fackelträger Verlag, Hannover, 1975, 74.s.
- (12)** Hajo Bernett, isto, 62.s.
- (13)** Isto, 62.s.Fusnota.
- (14)** „Vreme“, 3.juli, 1936.
- (15)** Uporedi: Carl Diem, Weltgeschichte des Sports, 3.Auflage, Band II, 1017, 1018, Cotta Verlag, Stuttgart, 1971.
- (16)** Uporedi: Allen Guttmann, The Games Must Go On, 74s, Columbia Uni. Press, 1984.
- (17)** Guttmann, isto, 74, 75.s.
- (18)** Uporedi: Guttmann, isto, 75.s.
- (19)** Hans Joachim Teichler, „*Coubertin und das Dritte Reich*“, „Sportwissenschaft“, 12 (1), 35,36.s, 1982.
- (20)** Isto, 37.s.
- (21)** Isto, 37.s.
- (22)** Miloš Crnjanski, „*Olimpijada u Berlinu*“, Kod: Zoran Avramović, Crnjanski o nacionalsocijalizmu, 49, 50.s, Beletra, 1990.
- (23)** „*Internationale Sportrundschau*“, n.7, 1936. 189. s. Kod: Jean-Marie Brohm, Jeux Olympique a Berlin, Éditions Complexe, Bruxelles, 1983. str. 205, 206. (Prevod rađen na osnovu francuskog prevoda nemačkog originala.) (Podvučeno u izvoru.)
- (24)** Carl Diem, „*Sport ist Kampf*“, U: Carl Diem, Olympische Flamme, 38.s, Utscher Verlag, Berlin, 1942.

- (25) Carl Diem, „*Sturmlauf durch Frankreich*“, U: Carl Diem, Olympische Flamme, 124, 129.s.
- (26) Uporedi: Guttman, 101, 109, 151.s.
- (27) „Vreme“, 21.juli 1936.
- (28) Uporedi: Hajo Bernett, Sportpolitik im Dritten Reich, 123-130.s.
- (29) Bernett, isto, 94.s.
- (30) Isto, 95.s.
- (31) Isto, 73.s.
- (32) Isto, 73.s.
- (33) Isto, 74.s.
- (34) Isto, 49.s.
- (35) Isto, 50.s.
- (36) Isto, 69.s.
- (37) Isto, 69.s.
- (38) Isto, 69.s.
- (39) Berthold Fellman, „*Die Geschichte der deutschen Ausgrabung*“, U: 100 Jahre deutsche Ausgrabung in Olympia, 45.s, Prestel-Verlag, München, 1972.
- (40) Isto, 45.s.
- (41) Carl Diem, „*Das Erbe Coubertin*“ U: Carl Diem, Olympische Flamme, 258.s.
- (42) Carl Diem, „*Weltspiele?*“, Isto, 244, 245.s.
- (43) Yves-Pierre Boulongne, „*Pierre de Coubertin. Ein Beitrag zu einer wissenschaftlichen Untersuchung seines Lebens und seines Werkes*“, U: Die Zukunft der Olympischen Spiele, 94.s, Hrsg. Hans-Jürgen Schulke, Pahl-Rugenstein, Köln, 1976.
- (44) Isto, 94.s.
- (45) Krüger, isto, 221.s; Guttman, isto, 101, 267.s.
- (46) Guttman, isto, 101, 265.s.
- (47) Isto, 101, 267.s.
- (48) Isto, 102, 268.s.
- (49) Isto, 92, 264.s.
- (50) Krüger, isto, 71.s.
- (51) Guttman, isto, 74.s.
- (52) Isto, 90.s.
- (53) Isto, 85.s.
- (54) Isto, 96.s.
- (55) Isto, 109.s.
- (56) Isto, 96.s.
- (57) Isto, 254.s.
- (58) Isto, 27.s.
- (59) Isto, 49.s. O tome i: William Oscar Johnson: „*Avery Brundage: The Man Behind the Mask*“, „Sports Illustrated“, Avgust 4, 1980. Posebno 56.s.
- (60) Guttman, isto, 260.s.

